

KONSTRUKTIVIZAM I KINETIČKA UMJETNOST IZ ZBIRKE GALERIJE SUVREMENE UMJETNOSTI, ZAGREB

Dom hrvatskih likovnih umjetnika i Galerija
suvremene umjetnosti, Zagreb, od 27. travnja do 18.
lipnja 1995.

Ivica Župan
Zagreb

Izložbom "Konstruktivizam i kinetička umjetnost iz zbirke Galerije suvremene umjetnosti Zagreba", što je od 27. travnja do 18. lipnja 1995. trajala u zagrebačkom Domu hrvatskih likovnih umjetnosti, gdje su bile izložene slike, skulpture, multipli, objekti te rezultati raznih optičkih istraživanja autora povezanih s konstruktivističkim tendencijama prije i poslije Drugoga svjetskog rata, ali s naglaskom na ostvarenja sudionika Novih tendencija, te djelomice u zagrebačkoj Galeriji suvremene umjetnosti, gdje su bile izložene grafike hrvatskih sudionika Novih tendencija V. Richtera, I. Picelja, A. Srneca, V. Kristla, J. Dobrovića, J. Knifera i M. Šuteja, obilježena je 40. obljetnica rada GSU i 900. obljetnica Zagreba. Međutim, tom izložbom, kao i njezinom prethodnicom, izložbom "U susret Muzeju suvremene umjetnosti - 30 godina Galerije suvremene umjetnosti" iz 1986., GSU zapravo gotovo očajnički želi upozoriti hrvatsku kulturnu javnost i vlast - sve one koji odlučuju o sudbini i uvjetima rada takvih ustanova - na kroničan nedostatak odgovarajuće zgrade u kojoj bi GSU uistinu prerasla u Muzej suvremene umjetnosti, ustanovu od golemo nacionalnog značenja. MSU, koji Hrvatska, od svih europskih zemalja - uz Albaniju - jedina nema, među ostalim je nužan i za smještaj umjetnina što ih je GSU tijekom četrdeset godina prikupila otkupom, darovima i donacijama. Naime, jedan od deplasiranih prigovora pojedinaca iz mjerodavnih gradskih i republičkih ustanova bio je da GSU nema umjetničko bogatstvo koje zaslužuju golemo ulaganje u gradnju zasebne zgrade MSU, što GSU ovom izložbom opovrgava. Ta ustanova, doduše, ne posjeduje antologijska djela mnogih velikana moderne svjetske likovne umjetnosti, ali, evo, ima fundus od tri tisuće djela, na koji bi bili ponosni mnogi svjetski muzeji, a bude li dobila MSU, lakše će doći do fundusa kakav takva ustanova mora imati. Ta je baština duhovni kapital hrvatskoga naroda, koji, u svakom slučaju, zaslužuje odgovarajući tretman kako Zagreba, tako i Hrvatske, jer se samo stalnom postavom MSU - svijetu, ali i nama samima - može predočiti respektabilan razvoj hrvatske umjetnosti i njezina ukotvjenost u svjetsku modernu umjetnost.

Izložba je također dokazala ono što je organizator - GSU - i htio izravno poručiti: da Zagrebu i Hrvatskoj treba jedan novi konstruktivizam - integracija u kulturni svijet, a to će se, na polju likovnosti, moći postići samo bude li i Hrvatska konačno dobila muzej suvremene umjetnosti. Pored toga, organizator poručuje (autori izložbe su mr. Marijan Susovski, mr. Leonida Kovač i Tihomir Milovac) da Zagrebu i Hrvatskoj treba jedna nova međunarodna manifestacija poput Novih tendencija (Nove nove tendencije, kako se izrazio Susovski) koja bi ih iznova upisala na europski kulturni zemljovid i koja bi hrvatske autore opet, sustavnije, organiziranije i masovnije, a ne stihijski i uglavnom privatnom inicijativom, kao dosad, izvela na međunarodnu umjetničku pozornicu, a to će se, dakako, na polju likovnosti,

moći postići bude li Hrvatska konačno dobila svoj muzej suvremene umjetnosti. Da je tomu tako govori i naša sve uspješnija zastupljenost na bienalnim smotrama u Veneciji, São Paulu i Sydneyju, usputna ulančavanja naše umjetnosti u europski kontekst poput onih na izložbama "Europa - Europa" ili "Zentrum Zagreb".

Nove tendencije, međunarodna manifestacija konstruktivističke i kinetičke umjetnosti, što se od 1961. do 1978. održavala u Zagrebu, značajno poglavlje europske umjetnosti 20. stoljeća, "posljednja europska avangarda", kako ju je, ne bez razloga, nazvala Lea Vergine, kojom se Zagreb autentično upisao na svjetski kulturni zemljovid i zahvaljujući kojoj je u to doba živio životom istinskoga međunarodnoga likovnog centra, a njegova GSU, kao muzej suvremena tipa, pokazala se sposobnom uspješno obavljati i najsloženije muzeološke zadaće, nisu nastale zrelošću tadašnje hrvatske kulture ni zahvaljujući poticajnoj kulturnoj klimi u gradu, nego isključivo zalaganjem pojedinaca entuzijasta: B. Becka, tada ravnatelja Galerija grada Zagreba, teoretičara i kritičara R. Putara, M. Meštrovića i B. Kelemena te slikara I. Picelja. Presudan je bio susret s umjetnikom A. Mavignierom, koji je tada djelovao na "novom Bauhausu" u Ulmu, i koji je tražio mjesto za predstavljanje nove europske umjetnosti za koju u Europi tada nije vladalo zanimanje. Uočivši simultaniteta likovnih htijenja u svijetu i Zagrebu, gdje je istomišljenike našao među autorima EXATA 51, a razumijevanje u GSU, Mavignier je pomogao da se u sedamnaest sljedećih godina u Zagrebu postavi pet međunarodnih prezentacija takve umjetnosti, s uistinu glasovitim sudionicima, i organizira bezbroj kolokvija i simpozija, na kojima su sudjelovali vodeći svjetski teoretičari konstruktivističke i kinetičke umjetnosti i teorija informacija. Zato je on 1965., prigodom otvaranja izložbe "The Responsive Eye" u newyorškome Muzeju moderne umjetnosti, rekao i ovo: "Prigodom otvaranja te velebne izložbe, koja se može nazvati povijesnom, u više sam navrata morao sa zahvalnošću misliti na doprinos koji je toj izložbi dao Zagreb."

Ali, umjesto da se, iako, dakle, nije bilo tako, NT poslije svega pokušaju predočiti kao uspjeh naše sredine u usponu - a to se moglo postići obraćanjem dužne pozornosti NT kao pokretu koji je Zagreb učinio europskim centrom konstruktivističke umjetnosti - one su gotovo pale u zaborav. Zaboravljeno je da je Zagreb, zahvaljujući NT, bio okupljalištem oko dvije stotine (!) znamenitih imena konstruktivizma i neokonstruktivizma, potom kompiutorske umjetnosti i tipopoezije, a poslije i "konceptuale". Jedan od najvažnijih zaključaka Tendencija-6 (održan je samo seminar) bio je kako Zagreb ima uvjete da postane međunarodnim likovnim i dokumentacijskim centrom za suvremenu umjetnost, ali taj zahtjev grad bez svoga muzeja suvremene umjetnosti nije mogao početi ostvarivati. Jedina doktorska disertacija o NT, primjerice, djelo je beogradskoga likovnog kritičara Jerka Denegrija, ali se za nju, unatoč autorovim nastojanjima, nikada nije našao izdavač.

Autori, čija su djela izložena na obje izložbe, umjetnici su koji su, ne tako davno, vjerovali da se konstruktivističkom vizijom umjetnosti i života može mijenjati svijet. Kada se ta umjetnost u početku šezdesetih našla na repu događanja, ustrajano je počela tragati za sve novijim i novijim putovima vlastite afirmacije; povezivala se sa znanostu i tehnikom, autori su se udruživali u grupe, pokrete i projektne udruge koje su svoje poglede izražavale u manifestima i programima te preko brojnih izložaba, publikacija i javnih istupa. Novi materijali i tehnologije predstavljali su osobit izazov za te autore, na njima su opetovano iskušavali i uspješno afirmirali ideju sinteze likovnih disciplina. Prema toj ideji, čisti geometrijski oblici samo su model, uzorak čija je kompozicijska i konstrukcijska načela moguće prenijeti na područja arhitekture, urbanizma, industrijskoga i grafičkog oblikovanja te primijenjene grafike. U razvijenim europskim industrijskim zemljama ta se ideja o sintezi nije pokazala utopijskom. Njezine su poruke - negdje izravno, a gdje samo imanentno - posvuda, i danas, nazočne.

Izložba

"Konstruktivizam i kinetička umjetnost" iz zbirke Galerije suvremene umjetnosti
Fotodokumentacija: Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb
Fotografija: Boris Cvjetanović

Izložbe su pokazale ono što smo i prije znali - snažnu ukorijenjenost pojedinih hrvatskih autora u svjetsku umjetničku scenu toga doba, te da su neki, poput Picelja ili Šuteja, kongenijalno i na najprofiniji način razlagali i razvijali ideje konstruktivizma. Međutim, za mnoge posjetitelje antologijski lumino-kinetički objekti samozatajnoga A. Srneca zacijelo će biti pravo otkriće. J. Knifer samo je autentičan minimalist, a kontrapozitivni V. Kristl čak polemizira s pojedinim idejama NT: zadivljen je njihovim kinetizmom, novim strukturama i materijalima, ali istodobno u mokru pastu rukom ucrtava okomite i vodoravne linije svojih "Varijanti" i "Varijabli" i njihovom se nesavršenosti sučeljava tehničkoj, "strojnoj" i savršenoj izvedbi "tendencijskih" ostvarenja. Očitovano je da su se i neki naši danas manje poznati autori, poput intrigantnoga I. Čižmeka ili A. Vulina, spremno dohvaćali neokonstruktivističkih ideja i relevantno ih razvijali, a izložba grafika ponovno je podsjetila da je Dobrović te ideje u mediju grafike razrađivao najsustavnije, i strogo i "suho", da je istinski istraživač te da se, za razliku od svih ostalih naših sudionika NT, potpuno oslobodio svake dekorativnosti. Na žalost, Zagreb, koji se iskustvom "egzatovaca" počeo razlikovati od ostalih gradova bivše federacije, gdje zanimanje za geometriju nije ni postojalo, nije se

razvio u središte u kojemu će se njegovati geometrijska apstrakcija. Zapravo, ignorirajući EXAT 51 i baštinu NT, Zagreb je propustio prigodu da postane centrom svjetske konstruktivističke umjetnosti. Te se neiskorištene prilike mnogi i danas sjete. Razgledavajući 9. srpnja 1995. hrvatski paviljon na venecijanskom Biennalu, P. Restany je rekao i ovo: "Nemojmo zaboraviti, Zagreb je bio vrlo aktivan grad prije trideset godina kada je u njemu počeo pokret NT. Bila je to dinamična inačica kinetičkoga konstruktivizma. Ljudi poput Picelja. To je dobar primjer. Primjer fleksibilne adaptacije konstruktivističkog rječnika."

Primljeno: 22. 4. 1996.

SUMMARY

Constructivism and Kinetic Art in the Collection of Gallery of Contemporary Arts of Zagreb

The House of Croatian Visual Artists and the Gallery of Contemporary Arts, Zagreb, from 27 April until 18 July 1995

By Ivica Župan

The exhibition was opened in celebration of the 40 anniversary of the Gallery and the nine centennial of Zagreb, and featured the selection from the collections of the Gallery of Contemporary Arts. Paintings, sculpture, multiples, objects, optical art and graphics by the artists associated with the constructivist tendencies in the period before and after the World War II could be appreciated again. Special place in the exhibition was given to the authors affiliated to the New Tendencies circle. The author conveys his impression that the Gallery desperately tried again to call the attention of the public and politicians - those who have the power to decide on the destiny of such institutions - to the fact that Croatia still does not have a museum of contemporary art, and that the collections numbering 3.000 works of art accumulated during the 40 years of its activities remain homeless and without prospects of future growth. New Tendencies, the international manifestation of constructivist and kinetic art featured in Zagreb from 1961 until 1978, present an important chapter of European art of the 20 century as the "last European avant-garde". Thanks to it and to the Exat 51, Zagreb lived the life of the authentic international visual center, and its Gallery of Contemporary art proved to be able to fulfil the most complex museological tasks. They did not come to existence through the particularly stimulating cultural climate, but through the effort of the enthusiastic individuals, who, noticing the coincident European and home trends, organized the five international presentations of contemporary art, featuring participants of international renown, as well as numerous symposia and colloquia attended by the leading world theoreticians of constructivist and kinetic arts and information theory. The artists did not give up when the movement dried up in end sixties but remained devoted to the idea of the synthesis of visual disciplines. Unfortunately, Zagreb did not become the international center of geometric abstraction. Due to lack of support it did not get the Museum of Contemporary Arts in the opinion of the author and thus lost the opportunity of becoming the international visual and documentation center. Exact 51 and New Tendencies should be remembered as the starry moment of our culture.

PR - MOĆNIK U SJENI

Nada Beroš

Muzej suvremene umjetnosti
Zagreb

Na primjeru izložbe *Konstruktivizam i kinetička umjetnost* - iz Zbirke Galerije suvremene umjetnosti, s podnaslovom *U susret Muzeju suvremene umjetnosti II.*, koja je bila održana u dva prostora, kao dvije posebne cjeline, u Domu hrvatskih likovnih umjetnika i Galeriji suvremene umjetnosti, od 27.

travnja - 27. kolovoza 1995., nastojat ću pokazati mogućnosti koje pruža primjeren i pravodoban *public relations* kako bi poruka izložbe, kao i specifične poruke same ustanove, stigle do *primatelja*, na pravu adresu te imale adekvatan odjek i rezultate.

Prije svega, valja naglasiti preduvjete uspješnog PR-a. Nužna je dobra *suradnja* kustosa PR-a s ostalim odjelima u kući, od autora projekta, kustosa izložbe, do administrativnog i tehničkog osoblja. Razumijevanje i potpora od direktora do, primjerice, osobe zadužene za cocktail na press konferenciji u znatnoj mjeri pridonose uspješnosti PR-a. Također, planiranje i pravodobna dostupnost informacija i materijala (kataloga, fotografija, stručnih publikacija) kojima će se kustos PR-a moći koristiti u obradi i razmnožavanju obavijesti. U slučaju izložbe *Konstruktivizam i kinetička umjetnost* kao kustosa PR-a bila sam od početka uključena u njezino planiranje i realizaciju. Prvi dogovori s autorom izložbe, voditeljem Galerije suvremene umjetnosti, Marijanom Susovskim, započeli su u proljeće 1995., kad se još brusila koncepcija same izložbe. Bili su mi dostupni katalozi povijesnih izložaba Novih tendencija, dokumentacija, prepiska, a također su mi bili poznati dogovori i primjedbe kolega koji su bili uključeni u nastanak Novih tendencija i koji su bili spremni pomoći savjetima u realizaciji sadašnje izložbe, kao i temeljne ideje i značenje koje bi ta izložba trebala imati u programu naše kuće.

Sudjelovala sam i u postupnoj kristalizaciji koncepcije izložbe kao ključnog događaja u toj godini, kojim bi naša kuća istodobno obilježila dva jubileja - četrdesetu obljetnicu svoga osnivanja, kao i devetstotu obljetnicu osnivanja Zagrebačke biskupije, ali i pokazivanjem jednog od najvažnijih segmenata svojeg fundusa - a to su bez sumnje djela konstruktivističke i kinetičke umjetnosti domaćih i stranih umjetnika - još jednom skrenula pozornost javnosti na nepostojanje adekvatne zgrade za Muzej suvremene umjetnosti unatoč bogatoj zbirci s kojom bi se mogla ponositi svaka sredina. Stoga se kroz zajedničke dogovore došlo do zaključka da izložba ide s ponovljenim sloganom *U susret Muzeju suvremene umjetnosti II.*, naslovom koji je kuća koristila 1987. godine prigodom prve cjelovite prezentacije svojega fundusa u Muzejskom prostoru u Zagrebu, jer je u prostorima s kojima je sama raspolagala bilo nemoguće prikazati tako bogatu zbirku, a za naslov je, nakon opsežnih konzultacija s kolegama, umjetnicima, prevoditeljima, izabran *Konstruktivizam i kinetička umjetnost*.

Usporedno su tekle i pojačane aktivnosti senzibiliziranja javnosti za taj problem, putem tribina, okruglih stolova, tiskovnih konferencija, jumbo-plakata Ivana Kožarića, razgovorima u tisku i elektronskim medijima, pismima potpore iz inozemstva od kolega iz srodnih institucija, anketnih listića i sl. Pripreme za izložbu tekle su prema planu, od restauracije djela do njihova fotografiranja i razmnožavanja reprodukcija, do tekstova u katalogu i njihova prijevoda, tako da je bilo moguće na vrijeme pristupiti pisanju i slanju obavijesti, fotografija i prijevoda izvadaka iz kataloga u strane medije, poštujući robove koje oni zahtijevaju, pa tako ni rezultati nisu izostali.